

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВУКОВИХ СЛІДІВ (КРИМІНАЛІСТИЧНА ФОНОСКОПІЯ)

17.1. Поняття, завдання та значення криміналістичної фоноскопії

*Криміналістична фоноскопія*¹ – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності формування звукової інформації, її відображення за допомогою технічних засобів і розробляє на цій основі ефективні прийоми й методи її використання в цілях ідентифікації та діагностики джерела звуків, а також засобів фіксації звукових сигналів, записаних на плівку, дискету або інший сучасний носій інформації.

Криміналістична фоноскопія досліджує сліди звуку, які є специфічними матеріальними джерелами доказової інформації. Вона належить до нових галузей криміналістичної техніки, яка вивчає звукову, особливу мовленнєву інформацію у вигляді магнітних і відеомагнітних записів, а також аудіо- і відеоапаратуру (магнітофони, відеомагнітофони, диктофони, магнітні стрічки). Об'єктами фоноскопичного дослідження є різні фонограми й технічні засоби, за допомогою яких у цей час записують або відтворюють звукові сигнали, у тому числі й мобільних телефонів. Фонограми в слідчій практиці використовують для перевірки слідчих версій, вибору методів розкриття кримінальних правопорушень і розшуку злочинця.

Теоретичними передумовами методики ідентифікації особи за фонограмами усної мови можна виокремити такі: 1) голос конкретної людини, як і інші її функціональні властивості, у неповторній сукупності фізичних характеристик звуку (частоти, тривалості, інтенсивності, тембру) є індивідуальним, що зумовлено специфічною формою і роз-

¹ Фоноскопія – від грец. *phone* – звук і *σκοπέω* – дивлюся, розглядаю.

мірами ротової та носової порожнин, горла, органів дихання кожної людини; 2) складові акустичної характеристики голосу кожна окремо і всі сукупно залишаються відносно стійкими в часі й індивідуальними навіть за морфологічних і патологічних змін органів мовлення; 3) особливості мови людини у вигляді інтонацій, акцентів, манери говорити, сформувавшись приблизно до 20-го року життя, стають звичними на підсвідомому рівні і майже не змінюються протягом усього життя.

Фоноскопичні дослідження спрямовані на: 1) технічне дослідження матеріалів і засобів відеозвукозапису; 2) дослідження акустичних сигналів і середовищ; 3) дослідження усної мови людини за її фізичними ознаками; 4) мовознавче дослідження усної мови людини тощо. У практиці розслідування злочинів серед фоноскопичних досліджень (об'єктами яких можуть бути будь-які джерела звуку) набувають важливого значення фонологічні дослідження, які пов'язані з вивченням усного мовлення людини.

З погляду фонології усне мовлення характеризується безліччю фонетичних ознак, які передають її артикуляційні й акустичні особливості: час, частоту, амплітуду, інтенсивність, швидкість, діапазон тощо. За своєю фізичною природою усне мовлення становить акустичний сигнал, що утворюється в результаті складної анатомо-фізіологічної діяльності людини, що містить функціонування центральної нервової системи й мовного апарату.

Анатомічні та фізіологічні особливості усного мовлення зумовлені будовою гортані й голосових зв'язок, а також типом дихання. Повітря, що проходить через голосову щілину, приводить голосові зв'язки в коливальний рух, у результаті чого утворюється голос певної висоти, сили й тембру. До числа основних біологічних факторів людини, що впливають на особливості фонації, входять: будова тіла, симетричність голосового апарату, робота залоз внутрішньої секреції, а також вік. Починаючи з крику новонародженого і закінчуючи бурчанням у літньому віці, людський голос зазнає низки перетворень, пов'язаних як зі змінами біологічного характеру, так і з іншими чинниками. При цьому з віком змінюються не тільки висота й інтенсивність голосу, але і його тембр. Тому зв'язок між усною мовою та фізичними характеристиками людини відображає залежність мовноутворювального апарату й мовленнєвої діяльності від анатомії і фізіології. Так, люди з низьким голосом мають більш високий зріст і об'єм грудної клітини.

Крім зазначених характеристик, що зумовлюють індивідуальність людського голосу, великого значення набуває формування навичок усного мовлення. Вони складаються з внутрішніх біологічних чинників, закладених в індивідуумі генетично, і з зовнішніх (навколишнє середовище, захворювання особи, освіта, виховання тощо). Під впливом таких чинників особа, опановуючи мову, вчиться керувати своїм мовним апаратом. У процесі формування механізмів усного мовлення вона застосовує всю систему мовних правил для викладу своїх думок, автоматично підбираючи граматичні та стилістичні засоби мови, логіку висловлювання. Тому з часом виробляється певний динамічний стереотип, що складається зі звичного повторення (в однотипних ситуаціях) інтонацій і фраз певної конструкції. Зміна динамічного мовного стереотипу така само складна, як і його формування, вимагає значних затрат часу й зусиль.

Інформацію про особистісні властивості особи, що міститься в його усному мовленні, умовно поділяють на змістовну й особистісну. Перша – це сукупність відомостей, наявних в усному повідомленні, яка свідчить про загальний інтелектуальний розвиток особи, її погляди, наявність у неї спеціальних, у тому числі професійних, знань, а також про її обізнаність щодо подій, фактів чи обставин, відомих обмеженому колу осіб.

Особистісна інформація є мовним вираженням змісту і структури усного висловлювання, вона відображає стиль, лексику, граматичний лад і логіку останнього – саме ті ознаки, які дають змогу судити про фізичний, психологічний і соціальний образ особистості, її статеві-вікові характеристики, анатомічні особливості мовноутворюючого тракту. Особистісна інформація відображає риси характеру, освіту, інтелект, діалектні особливості, що складаються залежно від географічного району формування мови, що дає змогу діагностувати особливості особистості. Так, статеву належність особи можна визначити й на основі аналізу діапазону голосу за висотою основного тону і за тембром. Відмінності тут зумовлені менш розвинутою черевною та грудною мускулатурою, меншим обсягом легенів і меншою довжиною голосових зв'язок у жінок. У розмові жінки більш емоційні, вони звично вживають експресивно забарвлену лексику типу «кошмар», «прикол», «жах» тощо. Чоловіки частіше висловлюють свої емоції, вдаючись до іронічних, грубих, а інколи лайливих слів.

Відомості про приблизний вік особи можна отримати з автобіографічних згадок, маловідомих повідомлень або обставин, які мали місце в минулому, з використання слів (оборотів), що вийшли з активного вживання, або новітніх слів і виразів. Про освіту й культурний рівень людини можна судити з використання нею словникового запасу, повноти й точності викладення думок, мовних зворотів, наявності в усному мовленні характерних лексичних ознак, вимови. Про національну приналежність людини можна судити й на основі аналізу інтонації, під якою розуміють манеру підвищення або зниження тону голосу при вимові, що відображає будь-які почуття мовця. За допомогою інтонації регулюються сила звуку і його мелодика, локалізація й загальна тривалість пауз усередині фраз.

Інтонація конкретизує манеру висловлювання, надає йому певного звукового забарвлення, відображає особливості мови. Інтонація охоплює сукупність наступних елементів: мелодику (зміна основного тону голосу), паузи між словами і фразами, інтенсивність проголошення окремих слів у мовному потоці, темп мови й тембр голосу. За цими ознаками розрізняють різні види інтонації, які виражають захоплення, здивування, заклик, страх, відразу, гнів, радість, заперечення тощо. Усі ці види інтонації мають у діалектах відхилення від норм, що в основному зумовлено характерними особливостями мелодики того чи іншого діалекту і своєрідністю акценту, з яким вимовляються деякі слова і фрази. Будь-яка національна мова й кожен її діалект мають свої інтонаційні особливості.

Найбільш поширеними ідентифікаційними завданнями фоноскопичної експертизи є: 1) ідентифікація особи за мовленням; 2) установлення належності певної репліки в розмові конкретній особі; 3) установлення кількості співрозмовників, що беруть участь у комунікативному акті; 4) установлення індивідуальних мовних особливостей («мовний» портрет особистості). Фоноскопична експертиза вирішує і діагностичні завдання. Найчастіше вони виникають у випадках, коли отримати зразки мовлення неможливо, оскільки запис, наприклад, відбувався з телефонного каналу й диктор був анонімним. Подібні випадки зустрічаються при вчиненні вимагання, повідомленні про мінування об'єктів тощо.

За голосом і мовленням анонімного диктора за допомогою психолінгвістичного аналізу визначають: вік, стать, національність, культур-

но-освітній рівень, демографічні характеристики (регіон формування мовних навичок, регіон проживання на сьогодні), мовне оточення, володіння іншими мовами, соціальне й побутове середовище спілкування, професія, психічний і фізіологічний стан у момент розмови, тип темпераменту тощо. Якщо фонограма містить запис розмови двох невідомих людей, крім перерахованого, установлюють: характер і особливості конкретної комунікативної ситуації, наявність чи відсутність відхилень у мовній поведінці, тип відносин між співрозмовниками, наявність чи відсутність вольового впливу співрозмовників один на одного, стиль спілкування. Одержання результатів такого виду досліджень можуть істотно полегшити встановлення особи. Іноді такі питання ставлять щодо запису мови відомої особи для з'ясування деяких приховуваних нею фактів.

Діагностичні завдання (визначення психолінгвістичних і комунікативних чинників), які вирішує фоноскопична експертиза, зазвичай спрямовані на встановлення: емоційного стану особи в момент розмови; характеру й особливостей конкретної комунікативної ситуації; наявності або відсутності відхилень у мовній поведінці; типу відносин між співрозмовниками; комунікативного статусу особи в розмові; наявності або відсутності вольового впливу співрозмовників один на одного; стилю спілкування тощо. Вирішується також і низка інших завдань, серед яких є такі: 1) дослідження ознак монтажу магнітної сигналограми; 2) дослідження ознак копіювання фонограм; 3) ідентифікація звукозаписувального пристрою за магнітною фонограмою; 4) діагностика й ідентифікація навколишнього акустичного середовища звукозапису; 5) підвищення розбірливості мовного сигналу, спотвореного імпульсними перешкодами чи шумами; 6) визначення особистісних параметрів диктора: а) стать диктора; б) вік диктора; в) регіон формування мовних навичок; г) регіон проживання; ґ) володіння іншими мовами; д) соціальне оточення диктора; е) професія диктора; є) рівень освіченості; ж) наявність патології мовного апарату; з) приналежність до носіїв літературної мови, просторіччя чи діалекту; и) тип психологічного темпераменту; і) наявність психічних відхилень; 7) визначення особливостей тексту й комунікативного акту: а) ступінь спонтанності й підготовленості усного мовлення; б) умови здійснення комунікативного акту; в) ступінь впливу позамовних компонентів ситуації тощо.

Сукупність цих напрямів досліджень охоплює предмет цієї експертизи й дає змогу повною мірою вирішувати комплекс класифікаційних, діагностичних та ідентифікаційних завдань. Результати експертизи багато в чому залежать від якості й переліку матеріалів, що надаються експерту, та від предметності й точності формулювання запитань. На експертизу, крім речових доказів та інших важливих об'єктів (відеофонограм, вільних зразків відеофонозапису, пристроїв і пристосувань, які використовувались під час фіксації інформації), направляють протоколи огляду та прослуховування (перегляду) відеофонограм. Методика експертизи матеріалів і засобів відеозвукозапису базується на загальноприйнятих у криміналістиці принципах і методах з урахуванням специфіки предмета й об'єктів експертного дослідження. Основними методами, що застосовують у цій експертизі, є органолептичний, мікроскопічний, магнітооптичний, спектроскопічний (акустичний) і мовознавчий (лінгвістичний).

17.2. Звукові сліди, їх властивості й види

Звукові сліди в криміналістиці є відносно новим видом матеріальних утворень. Джерелом звуку виступає фізичне тіло (тверде, рідке, газоподібне), яке під дією сили (прикладеної енергії) здійснює коливальний рух, що відображається в матеріальному середовищі, зокрема в повітрі, у вигляді пружних хвиль, що сприймаються людиною як звук. Звуковий слід як фізичне явище характеризується низкою фізичних властивостей: довжиною хвилі, частотою коливань (амплітуд), періодом коливання.

Звук являє собою специфічний слід, який становить миттєву зміну в матеріальному середовищі й подібно до інших матеріальних слідів-змін реально існує і його можна зафіксувати технічними засобами. Тому такі сліди називають *слідами звуку*, або звуковими слідами, а фізичне тіло, яке генерує звук, – *джерелом звуку*. Криміналістична фоноскопія досліджує сліди звуку, які є специфічними матеріальними джерелами доказової інформації.

Джерелами звуку виступають усі матеріальні об'єкти органічної і неорганічної природи. Їх можна поділити на чотири групи: а) люди (звукова мова, немовні звуки); б) живі організми (звуки тварин, пта-

хів, комах тощо); в) неживі об'єкти і їх системи (звуки музичних інструментів, працюючих верстатів, агрегатів, транспорту, інструментів, знарядь зламу, зламуваних перешкод, пострілу тощо); г) явища природи (звук грому, шум водоспаду, обвалу, горіння, прибою тощо).

Джерелом звуку виступає фізичне тіло, яке під дією сили або певної енергії здійснює коливальний рух, що відображається в матеріальному середовищі як звук. Людина, знаходячись у світі звуків, сама є джерелом звуків – наділена голосом і усним мовленням, має органи, що дають змогу сприймати звуки, аналізувати їх і використовувати в пізнанні навколишньої дійсності.

Вивчення звукових слідів зумовлює врахування їх специфічних властивостей, до яких належать: динамічність, розсіювання, подільність та відображення.

Динамічність свідчить про те, що звуковий слід являє собою явище рухливе й миттєве. Слід звуку постійно переміщується, віддаляючись від джерела. Оскільки звук – це хвиля, яка в повітрі рухається зі швидкістю 340 м/с, а у твердих тілах – до 6000 м/с, то звуковий слід у конкретній точці – це певний енергетичний стан, миттєва зміна. Після проходження звукової хвилі, коли об'єкт перестає здійснювати коливальний рух, тобто приходить у первісний стан, слід як коливання перестає існувати.

Розсіюваність – звукова хвиля в однорідному середовищі поширюється з однаковою швидкістю в усі боки. Однак у міру віддалення від джерела енергія звукової хвилі зменшується, і на певній відстані хвиля загасає, тобто слід звуку практично розсіюється, зникає. Тому при фіксації звукових слідів приймач необхідно розмішувати ближче до джерела.

Подільність – звуковому сліду притаманна розсіюваність, тому такі сліди можна «розділити» на певні частини. Приміром, можна помістити на різних відстанях від джерела декілька приймачів, і в такий спосіб один слід звуку буде зафіксований декілька разів, тобто зі сліду будуть одержані одночасно декілька фонограм – «копій», які однаково відображають звуковий слід. Тобто звуковий слід можна передати з одного місця в інше, причому властивості сліду залишаться відносно незмінними.

17.3. Виявлення та фіксація звукових слідів

Виявлення звукових слідів здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України й відбувається під час проведення різних процесуальних дій, як слідчих (розшукових), так і негласних слідчих (розшукових) дій, а також у межах тимчасового доступу до речей і документів.

Однією з найбільш поширених слідчих (розшукових) дій, під час якої здійснюють виявлення слідів, у тому числі звукових, є огляд. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України слідчий, прокурор із метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення можуть проводити огляд місцевості, приміщення, речей, документів і комп'ютерних даних. Звукові сліди у вигляді аудіо- чи відеозаписів можуть бути виявлені в пам'яті смартфонів, відеореєстраторів, диктофонів, жорстких дисках комп'ютерів та інших носіях. Крім того, такі дані можуть бути розмішені в хмарних сховищах, соціальних мережах («Facebook», «Instagram», «X-ікс»), інформаційних каналах відкритого доступу («Telegram», «Viber», «WhatsApp»), а також на різноманітних вебресурсах.

Звукові сліди також можуть бути виявлені під час проведення обшуку. Відповідно до ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду. Обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді або суду, що визначає конкретні місця та об'єкти, які необхідно обшукати. Таким чином, обшук може бути проведений із метою відшукування та вилучення смартфонів, комп'ютерів, ноутбуків, планшетів та інших об'єктів, які можуть бути носіями звукових слідів. Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 236 КПК України, якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобіль-

них терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, яка на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них містяться, на місці проведення обшуку. Тобто під час обшуку слідчий або прокурор уповноважені здійснювати пошук звукових слідів на комп'ютері, ноутбуку й мобільному телефоні навіть у тих випадках, коли ці дані містяться в об'єктах, які не були вказані в ухвалі.

У разі наявності достатніх відомостей про те, що сліди певного кримінального правопорушення були зафіксовані на відеокамерах або інших приладах і засобах, які розмішені в публічно доступних місцях, із метою виявлення звукових слідів проводять таку слідчу (розшукову) дію, як зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. Відповідно до ст. 245¹ КПК України сутність цієї слідчої (розшукової) дії полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб. Зняття такої інформації здійснюють на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста за допомогою самостійного копіювання особою, яка є власником або володільцем відповідних приладів і засобів, або копіювання такою особою за участю спеціаліста відповідних записів на носії, які надаються слідчим, прокурором. При цьому надання таких копій на носіях особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів і засобів, здійснюється за бажанням такої особи.

Під час досудового розслідування значний обсяг інформації у звуковій формі отримується в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, таких як: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК

України) та ін. Зокрема, під час їх проведення використовують обладнання, за допомогою якого відбувається збирання звукових слідів кримінальних правопорушень. Отримані звукові сліди можуть містити важливу інформацію щодо підготовки, учинення або приховування кримінального правопорушення, надати подальшу змогу для ідентифікації осіб, причетних до злочинної діяльності, з'ясувати механізм учинення кримінальних кримінального правопорушення тощо.

Ще однією поширеною процесуальною дією, яка пов'язана зі збиранням цифрових доказів, є тимчасовий доступ до речей і документів, що регулює ст. 159 КПК України. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюють за допомогою зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення. На відміну від такої процесуальної дії, як зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, її проведення потребує отримання ухвали слідчого судді (суду).

Тимчасовий доступ дає змогу слідчому (прокурору) отримати інформацію, яка знаходиться в різних джерелах цифрових даних. Зокрема, це можуть бути дані, які є в мобільному телефоні, наприклад, щодо змісту спілкування (листування у вигляді аудіоповідомлень у «WhatsApp», «Messenger», «Viber», «Telegram» та інших додатках). Також завдяки тимчасовому доступу є можливість отримати інформацію, яка знаходиться в оператора (провайдера) телекомунікацій, наприклад, щодо надісланих, отриманих, збережених у чернетках, видалених листах (у яких міститься аудіо-, відеоматеріали).

З метою забезпечення допустимості таких доказів у суді важливе значення має порядок фіксації звукових слідів. Відповідно до ст. 103 КПК України хід і результати проведення процесуальної дії мають фіксуватися у протоколі. При цьому додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні

відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерних даних та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Особливості фіксації звукових слідів залежать від виду процесуальної дії та сутності джерела походження такого сліду. Наприклад, у разі проведення огляду комп'ютерних даних (вебресурсу) мають вказуватися дані комп'ютера, операційної системи, комп'ютерні програми, які використовувалися («Google Chrome», «Mozilla Firefox», «Downloader Express», «RapidCRCUnicode») тощо. Також зазначають, де й коли була розміщена відповідна аудіо-, відеопублікація (час оприлюднення, розташування, посилання на вебресурс), її зміст. При цьому наявний відео- чи аудіофайл на вебресурсі також підлягає фіксації через опис тієї інформації, яка в них міститься, подальше завантаження та збереження. З метою фіксації звукових даних доцільним також є зазначення в протоколі метаданих та обчислення хеш-кодів для підтвердження автентичності й цілісності даних. Виготовлені файли (аудіо-, відеофайли, файл зі списком хеш-кодів, PDF-версії сторінки) записують на електронний носій (диск, флеш-накопичувач) та є додатками до протоколу огляду. Вилучення звукових слідів відбувається через безпосереднє вилучення джерела (наприклад, смартфона, комп'ютера) або копіювання таких даних із використанням спеціалізованих технічних засобів.

17.4. Підготовка, призначення та проведення експертизи відео-, звукозапису. Вимоги до зразків для порівняльного дослідження

Експертиза відео-, звукозапису належить до криміналістичних експертиз і відповідно до Додатка 5 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2015 р. № 301/5, охоплює три експертні спеціальності: 7.1 – Технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису; 7.2 – Дослідження диктора за фізичними параметрами

усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ; 7.3 – Лінгвістичне дослідження усного мовлення.

Основними завданнями експертизи відео-, звукозапису є: а) установлення технічних умов і технології отримання відеозвукозапису; б) ототожнення особи за фізичними параметрами голосу; в) ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення.

Об'єктами експертизи відео-, звукозапису є: звукозаписи (фонограми), відеозаписи (відеограми) та відеозвукозаписи (відеофонограми); технічні засоби та пристрої, які використовувалися для створення відео- та звукозаписів (мікрофон, обладнання для посилення звуку, джерело живлення тощо).

Предмет експертизи відео-, звукозапису складають ті обставини, що можуть бути вирішені завдяки проведенню відповідного дослідження. До основних питань, які можуть бути вирішені з метою *встановлення технічних умов і технології отримання відеозвукозапису*, належать: чи за допомогою даного технічного пристрою (диктофона, відеокамери, спеціального засобу тощо) зафіксовані відеофонограма (фонограма) і її фрагменти; за допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми); є надана відеофонограма (фонограма) оригіналом чи копією; чи проводився запис відеофонограми (фонограми) безперервно; чи зазнавала змін надана відеофонограма (фонограма); чи одночасно проводився запис відеозображення та звуку у відеофонограмі та чи відповідає зміст відеозображення запису звуку; за допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми); які відеофонограми (фонограми) містять область видаленої інформації технічного пристрою (цифрового диктофона, змінного носія інформації, іншого пристрою відео-, звукозапису тощо); чи можливо відновити в повному обсязі або частково відеофонограму (фонограму) зі змінного носія інформації.

До основних питань, які можуть бути вирішені з метою *ототожнення особи за фізичними параметрами голосу*, належать: чи брали перелічені особи участь у зафіксованій на фонограмі розмові і які конкретно слова та фрази ними промовлені; скільки осіб брало участь у зафіксованій на фонограмі розмові.

До основних питань, які можуть бути вирішені з метою *ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення*, належать:

чи зафіксовано мовлення особи на звукозаписі (зазначають носій та назву файлу); якщо так, то які слова й висловлювання промовлені саме нею; чи зафіксовано у файлі (зазначають назву файлу) на часовому відрізку запису (зазначають відрізок запису з год:хв:с по год:хв:с) мовлення особи; якщо так, то які слова й висловлювання промовлені цією особою; чи зафіксовано у файлі (зазначають назву файлу) на часовому відрізку запису, що починається словами (зазначають слова) і закінчується словами (зазначають слова), мовлення особи; якщо так, то які слова й висловлювання промовлені цією особою; однією чи різними особами промовлені слова й висловлювання, що зафіксовані на звукозапису, збереженому на носії (зазначають носій) у файлі (зазначають назву файлу); мовлення скількох осіб зафіксовано в досліджуваному звукозаписі (зазначають назву файлу); чи відповідає текстовий зміст розмови, який наведений у протоколі (зазначають реквізити протоколу), змісту звукозапису цієї розмови (зазначають назву файлу); які особливості характерні для мовлення особи, яка зробила анонімний дзвінок; чи є мовлення особи, зафіксоване у файлі (зазначають назву файлу), спонтанним чи підготовленим (вивченим напам'ять), читанням тексту тощо; чи є в мовленні особи, зафіксованому у файлі (зазначають назву файлу), ознаки мовлення нерідною мовою; чи є в мовленні особи, зафіксованому у файлі (зазначають назву файлу), ознаки, що дають змогу визначити її професію.

Для проведення експертизи відео-, звукозапису слідчий має підготувати: 1) постанову про призначення експертизи відео-, звукозапису; 2) об'єкти дослідження; 3) матеріали провадження (за необхідності). Під час складання постанови й визначення того, якій експертній установі доручити проведення експертизи відео-, звукозапису або якого експерта залучити, необхідно врахувати, що цей вид експертиз проводиться виключно державними експертними установами.

Об'єкти дослідження визначаються залежно від тих завдань, які ставляться перед судовим експертом. Так, для встановлення технічних умов і технології отримання відеозвукозапису судовому експерту необхідно надати: 1) оригінальну фонограму; 2) оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована; 3) додаткове обладнання, яке використовувалося для запису фонограми, у повному складі: мікрофон, джерело живлення, прилади керування тощо; 4) повні відомості про внесення конструктивних змін у пристрій запису й додаткове обладнання із за-

значенням хронології таких змін та опис тракту запису від передавача (мікрофона, відеокамери) до приймача (технічного засобу фіксації) із зазначенням кількості каналів та інших технічних супутніх засобів.

У деяких випадках потрібним є надання також зразків для порівняльного дослідження, які поділяють на три види: а) експериментальні зразки (зразки усного мовлення особи, які виготовлені безпосередньо для проведення експертизи відео-, звукозапису); б) вільні зразки (зразки усного мовлення особи, які не пов'язані з проведенням експертизи й виконані до відкриття кримінального провадження, зокрема у вигляді публічних виступів, інтерв'ю тощо); в) умовно вільні зразки (зразки усного мовлення особи, які виконані після відкриття кримінального провадження, але не пов'язані з підготовкою до призначення судової експертизи, наприклад, відеозапис процесуальної дії). Так, у разі необхідності ототожнення особи за фізичними параметрами голосу (ідентифікації особи за голосом), зафіксованим у фонограмі, судовому експерту необхідно надати фонограми з порівняльними зразками у формі бесіди: діалогу, монологу. До цих зразків з усним мовленням особи висувають наступні вимоги: 1) достатній рівень запису; 2) виконання на якісній апаратурі й носіях, які відповідають установленим стандартам, і з невеликим терміном використання; 3) мовна співставність із досліджуваними фонограмами; 4) достатній обсяг (10 хв розмови без пауз для кожної особи, чия мова ототожнюється). У разі потреби для відбирання зразків запису залучають спеціаліста. Крім того, судовому експерту також обов'язково необхідно надати протокол прослуховування фонограм із роздрукованим текстом розмов.

Для ототожнення особи з конкретною особою за лінгвістичними ознаками мовлення судовому експерту надають: 1) фонограму досліджуваної розмови, у якій могла брати участь певна особа; 2) фонограму зразків усного мовлення особи у формі спонтанного діалогу або монологу. Для встановлення ознак читання тексту в мовленні особи надають зразки читання нею тексту, як правило, аналогічної тематики. У цьому випадку до зразків усного мовлення особи висувають такі вимоги: а) зразки мовлення особи, що надані для порівняння, повинні збігатися за мовою з мовленням у досліджуваних записах і бути зафіксованими у формі розгорнутих висловлювань; б) для забезпечення розбірливості мовлення запис зразків надається належної якості й зафіксований у відповідних акустичних умовах (негулке середовище,

відсутність сторонніх шумів та одночасного мовлення декількох осіб тощо); в) обсяг мовленнєвого матеріалу становить орієнтовно 5–10 хв мовлення особи; г) експерту також надають відповідні протоколи з текстовим змістом досліджуваних розмов. Необхідно звернути увагу, що встановлення текстового змісту розмов, що зафіксовані у фонограмі, не є окремим експертним завданням, оскільки не потребує застосування спеціальних знань.

Проведення експертизи відео-, звукозапису в загальному вигляді складається з етапів: 1) попереднє дослідження (з'ясовуються завдання та мета дослідження; перевіряється відповідність установленим вимогам наданих матеріалів; планується дослідження); 2) роздільне дослідження (здійснюється аналіз властивостей та ознак кожного об'єкта дослідження); 3) порівняльне дослідження (визначаються тождественності й відмінності у наданих об'єктах дослідження); 4) оцінка результатів дослідження та формулювання висновків; 5) оформлення результатів експертного дослідження (складання висновку).

Запитання для самоконтролю

1. Яка галузь криміналістики досліджує сліди звуку?
2. Що собою являють наукові передумови формування криміналістичної фоноскопії?
3. Назвіть теоретичні передумови методики ідентифікації особи за фонограмами усної мови.
4. Яке процесуальне значення можуть мати матеріали звукозапису в кримінальному провадженні?
5. У яких випадках матеріали звукозапису відіграють роль речових доказів?
6. Які обставини впливають на результати фоноскопичної експертизи?
7. Які показники визначають придатність порівняльних зразків для ідентифікаційних досліджень?
8. Які ви знаєте види зразків для фоноскопичної експертизи, дайте їм характеристику.
9. Визначте завдання та об'єкти судової експертизи відео-, звукозапису.